

SANOAT KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA OID YO'NALISHLAR

Ermamatov Shonazar Jumaqulovich

i.f.n., dots

Jo'rayev Ashurali Maxamadiyevich

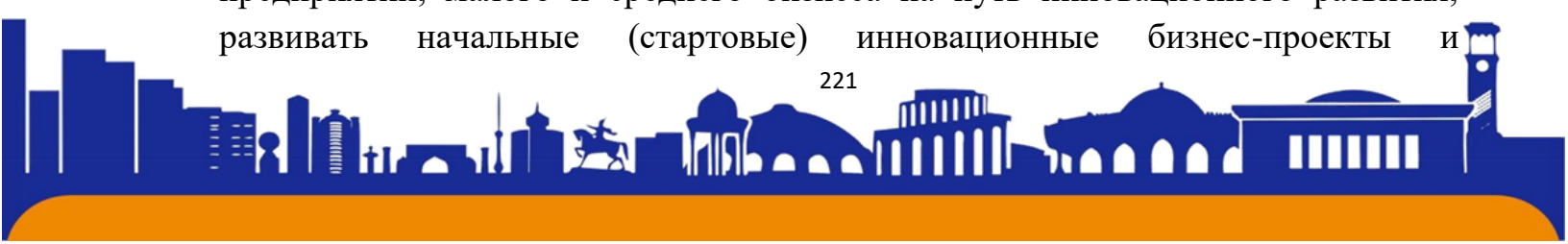
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya. O'zbekistonda innovatsion loyihalarni amalga oshirishni rag'batlantirish, yirik ishlab chiqarish korxonalari, kichik va o'rta biznes vakillarini innovatsion rivojlanish yo'liga o'tkazish, boshlang'ich (startap) innovatsion biznes loyihalarni ishlab chiqish va ularni rivojlanishini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlarga ustuvorlik qaratilib kelinmoqda. Jumladan, korxonalarda innovatsion boshqaruv samaradorligini oshirish iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi omil sifatida baholanib, yangi ish o'rinlarini yaratish va milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashning muhim sharti sifatida baholanmoqda. Mazkur maqolada shular haqida fikr bildirilib, sanoat korxonalari samaradorligi ko'rsatkichlarini tizimli tahlil qilish asosida korxonalarining innovatsion boshqaruvi samaradorligini baholashning uslubiy jihatlari tahlil etilgan. Shuningdek maqolada sanoat korxonalari innovatsion boshqaruvi samaradorligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar keltirilgan, ularni ta'sir ko'rsatish doiralari bo'yicha guruhlash asosida sanoat korxonalari innovatsion boshqaruvi samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: samaradorlik, innovatsion boshqaruv, ilmiy tadqiqot, innovatsion xarajatlar, innovatsion mahsulot, innovatsion faoliyat, innovatsion boshqaruv samaradorligi.

НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Абстрактный. Поощрять реализацию инновационных проектов в Узбекистане, переводить представителей крупных производственных предприятий, малого и среднего бизнеса на путь инновационного развития, развивать начальные (стартовые) инновационные бизнес-проекты и

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

поддерживать их развитие приоритетным государством. уделяется мерам, направленным на поддержку. В частности, повышение эффективности инновационного управления на предприятиях оценивается как фактор, стимулирующий экономический рост, и рассматривается как важное условие создания новых рабочих мест и обеспечения стабильности национальной экономики. В данной статье дается мнение о них и анализируются методические аспекты оценки эффективности инновационного управления предприятиями на основе систематического анализа показателей эффективности промышленных предприятий. Также в статье представлены факторы, влияющие на эффективность инновационного управления промышленными предприятиями, на основе их группировки по сферам влияния, разработаны научное предложение и практические рекомендации, направленные на повышение эффективности инновационного управления промышленными предприятиями.

Ключевые слова: эффективность, инновационный менеджмент, научные исследования, инновационные затраты, инновационный продукт, инновационная деятельность, эффективность инновационного менеджмента.

DIRECTIONS FOR INCREASING EFFICIENCY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Abstract. To encourage the implementation of innovative projects in Uzbekistan, to transfer representatives of large production enterprises, small and medium-sized businesses to the path of innovative development, to develop initial (startup) innovative business projects and to support their development by the state. priority is given to measures aimed at support. In particular, improving the efficiency of innovative management in enterprises is evaluated as a factor stimulating economic growth, and is considered as an important condition for creating new jobs and ensuring the stability of the national economy. This article gives an opinion about them and analyzes the methodological aspects of evaluating the efficiency of innovative management of enterprises based on a systematic analysis of the efficiency indicators of industrial enterprises. Also, the article presents the factors affecting the efficiency of innovative management of industrial enterprises, based on their grouping according to the spheres of influence, a scientific proposal and practical recommendations aimed at

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

increasing the efficiency of innovative management of industrial enterprises were developed.

Key words: efficiency, innovative management, scientific research, innovative costs, innovative product, innovative activity, innovative management effectiveness.

Kirish. Tobora rivojlanib borayotgan bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarining milliy va xalqaro darajadagi raqobatbardoshligi ko'rsatkichlarini yaxshilashda ular iqtisodiy faoliyatining innovatsion yo'nalishda amalga oshirilishi talab etiladi. Keyingi yillarda mamlakatimizda sanoat korxonalari innovatsion boshqaruvini rivojlantirish amalga oshirilayotgan islohotlarning ustuvor yo'nalishlari qatoridan o'rin egallaydi.

Jumladan, "2030 yilga borib, O'zbekistonni "Global innovatsion indeks"dagi TOP-50 mamlakatlar qatoriga kiritish rejalashtirilgan. Ushbu maqsadga erishishda mamlakatimizning ushbu indeksda qayd etilgan past indikatorlar bo'yicha pozitsiyasini yaxshilash ustuvor vazifasi 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida belgilangan. Ushbu holat mamlakatimizda sanoat korxonalari innovatsion boshqaruvi samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lgan tadqiqotlarni o'tkazish zaruriyatini uyg'otadi

Zamonaviy bosqichda respublikamizda olib borilayotgan demokratik islohotlarning asosiy tayanchi bo'lib iqtisodiyot tarmoqlarida innovatsion faoliyatni samarali amalga oshirish bo'lib bormoqda.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda asosiy ustuvor vazifalaridan biri - milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlash va yalpi ichki mahsulotda sanoat ulushini oshirishga qaratilgan sanoat siyosatini davom ettirib, sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmini 1,4 baravarga oshirish belgilangan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 6-iyuldagi Farmoni bilan tasdiqlangan "2022-2026-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlanish strategiyasi"da sanoat konsepsiyalarini ishlab chiqish va joriy qilish bo'yicha vazifalar belgilangan bo'lib bunda asosiy yo'nalish va maqsadlardan biri kichik tadbirkorlikni innovatsion faolligini oshirish orqali hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy jadal o'sishini ta'minlash hisoblanadi.

Muhokama. Dunyo mamlakatlari iqtisodiy o‘shining barqarorligini ta’minlashga yo‘naltirilgan davlat siyosatida asosan sanoat tarmoqlaridagi korxonalarining boshqaruvida innovatsion loyihalarni tatbiq etish orqali yangi iste’mol qiymatlarini yaratish, ishlab chiqarish samaradorligini, ularning moliyaviy barqarorligini ta’minlash, shuningdek, milliy iqtisodiyotning xorijiy davlatlar iqtisodiyoti bilan global raqobatbardoshligi va rivojlanish indeksi ko‘rsatkichlarini oshirishga e’tibor qaratilmoqda. Mazkur holat o‘z o‘rnida ishlab chiqarish sifatini ortishiga, daromad manbaining o‘shishiga va sotib olish qobiliyatini yanada ortishiga olib keladi.

Sanoat korxonalarini innovatsion boshqaruvi amaliyotini rivojlantirishning jahon amaliyoti tahliliga ko‘ra, aynan innovatsiyalar bugungi kunda barqaror iqtisodiy o‘shishni ta’minlashning muhim omili sifatida baholanadi.

Odatda xom-ashyoni qazib olish va ishlab chiqarish bilan shug‘ullanadigan firmalar eng kam daromadli sektorni tashqil qilsa, mahsulot dizayni va sotuvdan keyingi servis xizmatini ko‘rsatuvchi firmalar esa iqtisodiy foydaning aksariyat qismini o‘zlashtirib oladi.

Jumladan, sport poyabzalining turli brendlarini ishlab chiqarishda hom-ashyo yetkazib beruvchi davlat hisoblangan Indoneziya fabrikalari tayyor mahsulotni sotishdan olinadigan daromadning 20-25% oladi.

Apple kompaniyasi uskunasi bir qismini ishlab chiqaruvchi Xitoy ishlab chiqaruvchisi uning 150 AQSh dollari qiymatidan 4 dollar olsa, foydaning qolgan 146\$ qismi AQSh kompaniyalariga tegadi.

Tahlillarga ko‘ra, bugungi kunda ayrim bozor iqtisodiyoti shakllanayotgan va rivojlanayotgan mamlakatlarda qayta ishlash sanoati korxonalarida yuqori texnologik innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yishgan bo‘lsa, ayrimlari esa hom ashyo ishlab chiqarish sohalarini texnik-texnologik jihatdan qurollantirishga ustuvorlik qaratmoqdalar.

Ushbu mamlakatlar xalqaro savdoda yuqori texnologik innovatsion mahsulotlarni sotish bo‘yicha taraqqiy etgan mamlakatlardan sezilarli darajada ortda qolmoqdalar. Ularda ishlab chiqarilayotgan hom ashyo va yarim tayyor mahsulotlar sanoat jihatdan taraqqiy etgan mamlakatlar tomonidan qayta ishlanib, yana o‘zlariga tayyor mahsulot sifatida kirib kelmoqda.

Ushbu holat sanoat korxonalarining innovatsion boshqaruvi holati va uning rivojlanganlik darajasi past ekanligini ko'rsatib, mamlakat iqtisodiyotiga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri ekanligidan dalolat beradi.

Sanoat korxonalari samaradorligini oshirishni maqsad qilgan ilmiy-uslubiy asoslarni takomillashtirishda quyidagi asosiy muammolar mavjud:

1. **Moliyaviy manbalarning yetishmasligi:** Innovatsion texnologiyalar va ilmiy tadqiqotlar uchun moliyalashtirishning yetishmasligi korxonalarining samaradorligini oshirishda katta to'siq bo'lib xizmat qiladi.

2. **Ilmiy kadrlar yetishmasligi:** Malakali mutaxassislarning yetishmasligi ham muhim muammolardan biridir. Bu, o'z navbatida, ilmiy tadqiqotlar va ishlab chiqarish jarayonlarining sifatini pasaytiradi.

3. **Ilmiy tadqiqotlarni amaliyotga joriy qilish muammolari:** Ko'pincha ilmiy tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy qilishda to'siqlar yuzaga keladi. Bu esa tadqiqotlarning samaradorligini pasaytiradi.

4. **Moddiy-texnik baza yetishmasligi:** Sanoat korxonalarining zamonaviy texnika va uskunalari bilan ta'minlanmaganligi ishlab chiqarish samaradorligini pasaytiradi.

5. **Iqtisodiy shart-sharoitlar va qonunchilikning o'zgarishi:** Davlat siyosatining tez o'zgaruvchanligi va noaniqligi korxonalarining strategik rejalashtirish va investitsiya jarayonlarini qiyinlashtiradi.

6. **Axborot texnologiyalari va avtomatlashtirishning past darajada ekanligi:** Sanoat korxonalarida axborot texnologiyalari va avtomatlashtirish vositalarining to'liq joriy qilinmaganligi ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini kamaytiradi.

7. **Innovatsion jarayonlarni boshqarishdagi muammolar:** Innovatsiyalarni samarali boshqarishning yetishmasligi korxonalarining raqobatbardoshligini pasaytiradi.

8. **Raqobat muhiti va bozor talablariga moslashish muammolari:** Korxonalarining bozor talablariga tez moslasha olmasligi va raqobatdoshligining pastligi ham samaradorlikni pasaytiruvchi omillardan biridir.

9. **Ishlab chiqarish jarayonlarining ekologik tozaligi:** Ekologik standartlarga rioya qilish va ishlab chiqarishning ekologik xavfsizligini ta'minlash ham muhim masala bo'lib, uning yechimini topish ko'p hollarda qiyinchilik tug'diradi.

10. **Zamonaviy uslublarni qo‘llashdagi muammolar:** Zamonaviy uslublar va usullarni to‘liq qo‘llay olmaslik korxonalar samaradorligini pasaytiradi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun tegishli tadqiqotlar o‘tkazish, xalqaro tajribalarni o‘rganish, innovatsion texnologiyalarni joriy qilish va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash kabi chora-tadbirlar zarur.

Sanoat tarmoqlarida innovatsion loyihalarni unumli amaliyotga joriy etish korxonaning iqtisodiy samaradorlikka erishishi uchun muayyan darajada xizmat qiladi.

Sanoat korxonalari samaradorligini oshirishga qaratilgan yo‘nalishlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. **Texnologik yangilanish va modernizatsiya:**

- ****Avtomatizatsiya va robotizatsiya**:** Avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish tizimlari va robotlarni joriy qilish ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini oshiradi.

- ****Innovatsion texnologiyalarni joriy qilish**:** Yangi materiallar, energiya samaradorligini oshiruvchi texnologiyalar va ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

2. **Iqtisodiy va moliyaviy boshqaruv:**

- ****Moliyaviy rejalashtirish va budjetlash**:** Moliyaviy resurslarni samarali boshqarish va maqsadli sarflash korxonada faoliyatini yaxshilaydi.

- ****Investitsiyalarni jalb qilish**:** Yangi loyihalarga investitsiyalarni jalb qilish va ularni samarali boshqarish ishlab chiqarish ko‘rsatkichlarini oshirishga yordam beradi.

3. **Ishlab chiqarish jarayonlarini optimizatsiyalash:**

- ****Lean Management**:** Yaponcha "Lean" falsafasini joriy qilish orqali sarf-xarajatlarni qisqartirish va resurslarni samarali boshqarish mumkin.

- ****Six Sigma**:** Ishlab chiqarish jarayonlarida xatolar va kamchiliklarni kamaytirishga qaratilgan statistik usullarni qo‘llash.

4. **Kadrlar siyosati va inson resurslarini rivojlantirish:**

- ****Xodimlarning malakasini oshirish**:** Malaka oshirish kurslari, treninglar va seminarlar orqali xodimlarning bilim va ko‘nikmalarini takomillashtirish.

- ****Ragbatlantirish tizimini takomillashtirish**:** Samaradorlikka asoslangan mukofot va motivatsiya tizimlarini joriy qilish.

5. **Axborot texnologiyalari va raqamlashtirish:**

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

- **ERP tizimlari**: Korxonaning barcha bo'limlari o'rtasida axborot almashinuvini avtomatlashtiruvchi integratsiyalashgan tizimlarni joriy qilish.
- **IoT (Internet of Things)**: "Aqlli" uskunalar va datchiklarni joriy qilish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini kuzatish va nazorat qilish.

6. Iqtisodiy va ekologik barqarorlik:

- **Energiya samaradorligi**: Energiya tejankor texnologiyalarni joriy qilish va energiya sarfini optimizatsiyalash.
- **Ekologik standartlarga rioya qilish**: Ekologik toza texnologiyalarni qo'llash va chiqindilarni kamaytirish.

7. Raqobatbardoshlikni oshirish:

- **Marketing va bozor tadqiqotlari**: Bozor talablarini o'rganish va yangi mahsulotlarni ishlab chiqarish.
- **Eksportni rivojlantirish**: Xalqaro bozorlarga chiqish va eksport hajmini oshirish.

8. Strategik boshqaruv va rejalashtirish:

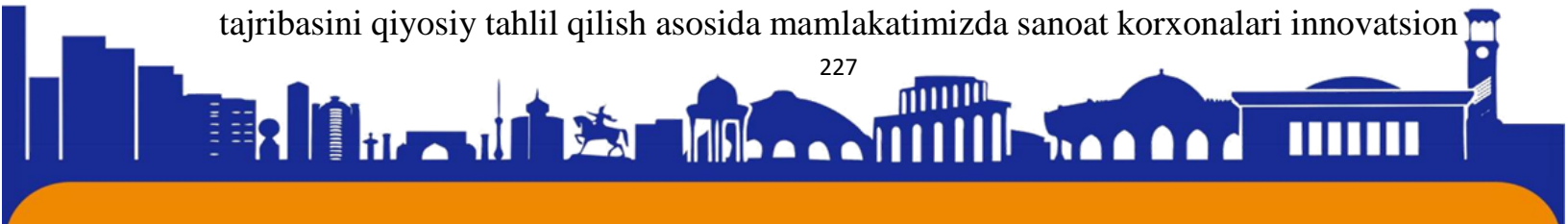
- **Strategik rejalashtirish**: Uzoq muddatli strategik rejalarni ishlab chiqish va ularni samarali bajarish.
- **Innovatsion boshqaruv**: Innovatsiyalarni joriy qilish va ularni samarali boshqarish.

Ushbu yo'nalishlarning barchasi sanoat korxonalarini samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularni amalga oshirish uchun kompleks va tizimli yondashuv talab etiladi.

2022-yil yakunlariga ko'ra, dunyo davlatlari bo'yicha ishlab chiqilgan Global innovatsion indeks reytingi bo'yicha Shveysariya, AQSh, Shvetsiya, Buyuk Britaniya va Niderlandiya qirolligi davlatlari iqtisodiyoti innovatsion faolitni joriy qilgan mamlakatlar ro'yxatini boshlab beradi. Mazkur indeksga ko'ra, O'zbekiston 25,3 ball bilan 82 o'rinni eagliagan bo'lsa, Markaziy va Janubiy Osiyo mamlakatlari ichida Hindiston va Erondan keyingi uchtalikka kiritilgan.

Amalga oshirilgan tadqiqotlarimiz asosida mamlakatimizda sanoat korxonalarini innovatsion boshqaruvi amaliyotini rivojlantirish, jumladan, ularning innovatsion faolligini oshirishga ustuvorlik qaratilishi zaruriyati mavjudligi anglatadi.

Sanoat korxonalarini innovatsion boshqaruvini tashkil etishning ilg'or xorij tajribasini qiyosiy tahlil qilish asosida mamlakatimizda sanoat korxonalarini innovatsion

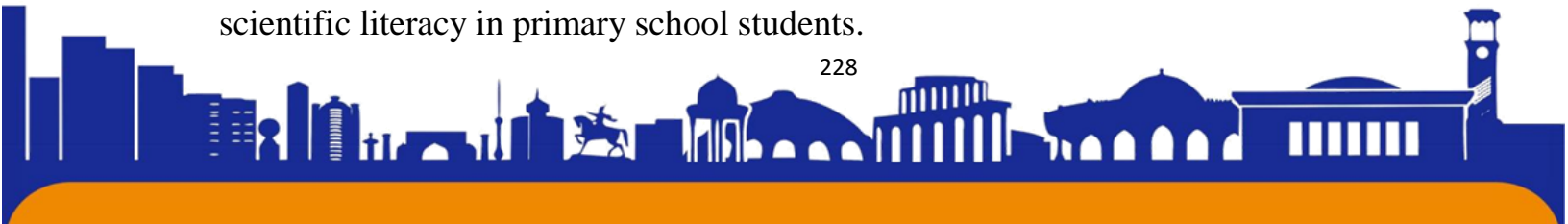

boshqaruvini qo‘llab-quvvatlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish lozim deb hisoblaymiz.

ADABIYOTLAR

1. Y.Shumpeter. Teorii ekonomicheskogo razvitiya. Kapitalizm, sotsializm i demokratiya. Moskva, Eksmo, 2008y. – 863 s.
2. Baxtiyorov B.B. Sanoat korxonalari innovatsion boshqaruvini rivojlantirishda ilg‘or jorij tajribasidan foydalanish imkoniyatlari// Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar//Ilmiy elektron jurnal. №57 2022-yil. 109-120 betlar. <https://cyberleninka.ru/article/n/sanoatkorhonalari-innovatsion-bosh-aruvini-rivozhlantirish>.
3. Linden G. Dedrick J. Kraemer K.L. Innovation and Job Creation in a Global Economy: The Case of Apple’s iPod. Journal of International Commerce and Economics. – 2011. № 3. Pp. 223-239 <https://www.rrojasdatabank.info/innovation.pdf>.
4. Juraqulova, A. X., & Dusyarova, L. (2019). DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING IN THE LESSONS OF MATHEMATICS. In *WORLD SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS* (pp. 184-186).
5. Равшанова, Д. (2024). INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA KREATIV KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING USLUBIY ASOSLARI. *Журнал универсальных научных исследований*, 2(5), 1052-1057.
6. Равшанова, Д. (2024). METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF CREATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT IN STUDENTS BASED ON AN INNOVATIVE APPROACH. *Журнал универсальных научных исследований*, 2(5), 1058-1062.
7. Mengziyoyevna, R. D. (2023). TEXNOLOGIYA DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNIKALARDAN FOYDALANISH VA TEXNOLOGIYA FANINI O‘QITISHNING KOMPETENSIYAVIY VAZIFALARI. *O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(20), 772-777.
8. Mengziyoyevna, R. D. (2022). Use of modern information technologies in pedagogy.
9. Mengziyoyevna, R. D. (2022). Technology of formation of natural-scientific literacy in primary school students.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

10. Mengziyoyevna, R. D. (2021, October). CHARACTERISTICS OF ROMANTIC EPICS IN THE UZBEK PEOPLE'S EPIC. In *Archive of Conferences* (pp. 50-51).
11. <https://stat.uz/uz/>.
12. <https://stat.uz/uz/>.
13. https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII_2022

